

- א. צורות **בינוני־פעול** בבניין קל הן דווקא על דרך השלמים, כלומר לה"פ יוד איננה נחה, אלא עיצורית (נהגית בצליל y). כך למשל, צורות בינוני־פעול מן הפועל תָּלַח: תָּלוּי (כמו שְׁמוּר); תָּלוּיָה (כמו שְׁמוּרָה); תָּלוּיִים (כמו שְׁמוּרִים); תָּלוּיֹת (כמו שְׁמוּרוֹת). דוגמאות נוספות: בָּנוּי, רָצוּיָה, קְנוּיִים, פְּנוּיֹת, מְנוּי ועוד.
- ב. לצורת הבינוני נקבה בבניין קל קיימת לצד הצורה הרגילה צורת משנה מְלִיצִית⁽¹⁾ בסיומת אָה:

צורה מְלִיצִית	צורה רגילה
בוֹכָה	בוֹכָה
הוֹמָה ⁽²⁾	הוֹמָה
צוֹפָה	צוֹפָה
פוֹרָה ⁽³⁾	פוֹרָה

צורות מליציות אלה אנו מוצאים בשירה המקראית, למשל במגילת איכה: "עֲלֵאֲלֶהָ אֲנִי בּוֹכָה, עֵינַי עֵינַי יִרְדָּה מֵיָם כִּי־רָחַק מִמְּנִי מְנַחֵם, מְשִׁיב נֶפְשִׁי; הָיוּ בְנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אֲוִיב" (איכה א, ט"ז) או בספר ישעיה: "תִּשְׁאֹת מִלְּאָה עִיר הוֹמָה קִרְיָה עֲלִיזָה; חֲלָלִיךָ לֹא חֲלָלִי־חָרַב וְלֹא מִתִּי מִלְחָמָה" (ישעיה כב, ב).

וגם בבית הראשון של ההמנון הלאומי "התקווה":

כָּל עוֹד בְּלִבְךָ פְּנוּיָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמָה.
וּלְפָאתַי מְזַרְחַח קְדִימָה
עֵינַי לְצִוּן צוֹפָה

צורות היק e (אנלוגיות) – הסבר

הֶקֶשׁ (אנלוגיה) הוא תופעה לשונית שבה הדוברים הוגים צורות בגזרה מסוימת על פי ההגייה הנהוגה בגזרה אחרת. אנלוגיות מתרחשות באופן טבעי בשפת הדיבור, והן נחשבות פעמים רבות ל"לא כשרות" או בלתי־תקינות. חלק מדוברי העברית, לדוגמה, הוגים פעלים מגזרות החסרים (חפ"ן או חפ"יץ) בבניין הפעיל בהווה בתנועת e במקום בתנועת a: "מְכִיר" (צורה שגויה) במקום מְכִיר (צורה תקינה). הדוברים עושים זאת בהשפעת גזרה אחרת, גזרת נע"ו/י, שבה פעלים בבניין הפעיל בעבר ובהווה נהגים בתנועת e, כמו למשל: מְכִים. אנו נאמר, אם כן, שדוברים הוגים מילים בגזרה מסוימת באנלוגיה לגזרה אחרת.

בגזרת נחי ל"י/ה (נל"י/ה) קיימות צורות באנלוגיה לגזרת נחי ל"א (נל"א). באנלוגיות אלה לה"פ יו"ד מתחלפת באות אל"ף, למשל בשמות הפעולה בגזרת נל"י/ה (ראה בעמוד הבא). אנלוגיות בין גזרות אלה קיימות גם בכיוון ההפוך, כלומר כאשר צורות בגזרת נל"א נהגות באנלוגיה לגזרת נל"י/ה. אנלוגיות נל"י/ה ↔ נל"א רווחות כבר בלשון חז"ל וחלקן התקבלו כתקינות בעברית החדשה.

(1) דיבור מְלִיצִי הוא דיבור חגיגי ופיזי. צורות מליציות הן צורות במשלב לשוני גבוה שאנו מוצאים למשל בשירה המקראית. הצורות בוכייה, הומייה וצופייה הן צורות מליציות, אך באופן מפתיע דוברי העברית החדשה משתמשים בצורה פורייה במשלב הדיבור הרגיל.

(2) משמעות הפועל הִמָּה היא להשמיע קול שקט ומתמשך, כמו הקול שמשמיעה היונה. הפועל הִמָּה מוכר גם בהקשר של מקום שבו פעילות ורעש של אנשים; מקום מלא חיים, כמו למשל, שוק הוֹמָה או כיכר הוֹמָה. משמעות מטפורית – בעיקר בלשון הספרות – היא בהקשר לנפש האדם או לליבו של אדם כאשר הוא מתרגש ממשחו או משתוקק למשחו, כמו ב"תקווה" במשפט "נפש יהודי הומייה".

(3) ראו הערה (1)

המפיק ולורעי א"ן כת"מ

מפיק הוא נקודה באות ה"א בסוף מילה – ה. ה"א מפקת (מנוקדת במפיק) מציינת את היותה של הה"א עיצורית, כלומר אות הנקגית בצליל /h/, וזאת כדי להבדיל אותה מה"א נחה (אילמת). כך למשל, ההבדל בין שני הפעלים האלה המסתיימים באות ה"א:

גְּבָהּ (גדל בקומתו) עִצְרוּת גְּבָהּ (אסף כסף)

- ☞ הה"א עיצורית, ולכן מופקת.
- ☞ שלושה עיצורי שורש נהגים.
- ☞ השורש: ג-ב-ה והגזרה: שלמים
- ☞ הה"א נחה, ולכן אינה מופקת.
- ☞ רק שני עיצורי שורש נהגים.
- ☞ השורש: ג-ב-ה והגזרה: נל"י/ה

שורשי מג"ן כת"מ הם שישה שורשים שבהם לה"פ היא ה"א עיצורית המנוקדת במפיק. שורשי מג"ן כת"מ נוטים בצורות האלה:

- [מ-ה-ה] מְהוּהָ (ש"ת) – (נאמר על בָּגָד או אריג) מרופט ובלוי מרוב שימוש, למשל מעיל מְהוּהָ או מכנסי ג'ינס מְהוּהָים.
- [ג-ב-ה] גְּבָהּ (פ) – גדל בקומתו; צמח לגובה; גְּבוּהָ (ש"ת) – מי שהגובה שלו יותר מן הממוצע; לְגַבְהָ (שם פועל).
- [נ-ג-ה] נָגַהּ (פ) – זרח; נָגַהּ (ש"ע) – אור, זוהר; שמו של כוכב לכת; הַגְּיָהּ (פ) – תיקן טעויות לשון בטקסט טרם פרסומו.
- [כ-מ-ה] כְּמָהּ (ש"ת) – משתוקק, רוצה מאוד, מתגעגע למשהו, מביע כְּמִיָּהּ למשהו; כְּמָהּ (פ) – חש כמיהה עזה.
- [ת-מ-ה] תְּמָהּ (ש"ת) – מתפלא, משתומם, נדהם; תְּמָהּ (פ) – התפלא, השתומם; אין תְּמָהּ ש... (לא מפליא ש...).
- [מ-ה-מ-ה] הַתְּמָהּמָהּ (גם הַתְּמָהּמָהּ) (פ) – התעכב, השתהה.

☞ חמשת השורשים הראשונים ברשימת מג"ן כת"מ – מ-ה-ה, ג-ב-ה, נ-ג-ה, כ-מ-ה, ת-מ-ה – שייכים לגזרת השלמים, ואילו השורש השישי מ-ה-מ-ה שייך לגזרת המרובעים.

☞ מפיק באות ה"א יבוא רק בסוף מילה ורק כאשר הה"א מנוקדת בשווא נח או בפתח גנובה (בדרך כלל בצורת הזכר יחיד). בשאר הנטייה, כאשר מתחת לה"א יש תנועה, אין מסמנים בה מפיק (מכיוון שה"א שיש מתחתיה תנועה היא בהכרח ה"א עיצורית). לדוגמה:

גְּבָהּ, גְּבָהָ, גְּבָהֶי, לְגַבְהָ; גְּבוּהָ, גְּבוּהָה, גְּבוּהָים, גְּבוּהוֹת
 כְּמָהּ, כְּמָהָה, כְּמָהִים, כְּמָהוֹת
 מְתַמְהָמָהּ, מְתַמְהָמָהֶת, מְתַמְהָמָהִים, מְתַמְהָמָהוֹת

הבחור הגְּבוּהָ בעל המעיל המְהוּהָ
 כְּמָהּ לפגוש את חברתו נָגַהּ,
 ותְּמָהּ מדוע היא מְתַמְהָמָהֶת.